

ВІДГУК
офіційного опонента, доктора психологічних наук,
професора, завідувачки кафедри соціальної психології
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
Пілецької Любомири Сидорівни
на дисертаційне дослідження Бозояна Миколи Амбарцумовича
«Психологічні особливості розвитку соціальної зрілості майбутніх
правоохоронців», представлене на здобуття наукового ступеня
доктора філософії (PhD) у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки
за спеціальністю 053 Психологія

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Сучасні соціальні, політичні та економічні зміни, які наразі відбуваються, зумовлюють нові вимоги до професійної діяльності фахівців правоохоронної галузі. При цьому особливу роль відіграє їх соціальна зрілість та визначення психологічних особливостей її розвитку у майбутніх правоохоронців, як основи їх соціальної поведінки та взаємодії, професіоналізму в цілому, через яку виявляються стратегії життя та цінності особистості. Проте, незважаючи на значну кількість наукових праць, у яких йдеться про різні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців-правоохоронців, проблема розвитку їх соціальної зрілості та розробка психолого-педагогічних умов ефективності цього процесу, ще не були предметом окремого наукового дослідження. Саме це у сукупності й визначає надзвичайну актуальність даного дисертаційного дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації. У дисертаційному дослідженні коректно визначено науковий апарат дослідження, структурні компоненти (мету, завдання, об'єкт, предмет, основні дефініції), що забезпечило логічність та послідовність наукових пошуків автора на всіх етапах роботи. Відповідно розділи дисертації є чітко структурованими, у них ґрунтовно й виважено подані результати теоретичного аналізу та емпіричного дослідження згідно із визначеними метою та завданнями.

Так, у першому розділі дисертації «Теоретико-методологічні основи вивчення проблеми розвитку соціальної зрілості майбутніх правоохоронців» дисертантом наведено наукове обґрунтування змісту і структури конструкту соціальної зрілості особистості; проведено аналіз феномену соціальної зрілості як інтегративної характеристики особистості майбутніх правоохоронців; розкрито психолого-педагогічні проблеми розвитку соціальної зрілості майбутніх правоохоронців в умовах їх професійної підготовки.

Проведений Бозояном М.А. теоретико-методологічний аналіз наукових підходів до визначення поняття соціальної зрілості особистості (за методологічною основою (природничий, системний, контекстний, культурологічний, особистісно-орієнтований, акмеологічний, інтегративний, діяльнісний, аксіологічний, психосемантичний, континуальний); за галуззю знання (філософський, психологічний, соціологічний, акмеологічний, андрагогічний, педагогічний), за аспектом змісту поняття (часовий, якісний, оціночний)) дозволив йому розглянути соціальну зрілість майбутніх правоохоронців як інтегративну якість особистості, що визначає її соціальну сформованість, яка проявляється у здатності ставити соціально значущі життєві та професійні цілі, ефективно вибудовувати відповідно до них траєкторії життєвого та професійного шляху, конструктивно вирішувати проблеми соціальної взаємодії, реалізувати особистісно-професійні устремління, активно приймати участь у соціально-політичному житті країни.

Дисертантом доведено, що соціальна зрілість майбутнього правоохоронця включає різні види зрілості (особистісну, професійну, громадянську), як єдність особистісних, професійно значущих, громадянських якостей, що становлять ядро цілісного розвитку його особистості, та пов'язана із засвоєнням соціальних норм, системою конструктивних міжособистісних відносин, рефлексією, стресостійкістю, здатністю до прогнозування, спрямованістю на справу, самостійністю, соціальною та особистою відповідальністю.

У другому розділі «Емпіричне дослідження психологічних особливостей соціальної зрілості майбутніх правоохоронців» автором висвітлено основні

етапи емпіричного дослідження, обґрунтовано репрезентативність вибірки; здійснено аналіз психодіагностичного інструментарію та його відповідності завданням дослідження; наведено методи кількісної обробки отриманих даних; проведено констатувальний експеримент та узагальнено його результати.

Дисертантом розкрито особливості функціонування структурних складових (особистісно-комунікативної та професійно-поведінкової) соціальної зрілості майбутніх правоохоронців та запропоновано її критерії (особистісний, когнітивний, діяльнісний).

Особливо схвальної оцінки заслуговує визначення автором показників рівнів розвитку соціальної зрілості майбутніх правоохоронців: змістовного, який знаходить своє вираження у матеріальній та культурній підставі діяльності та проявляється в уявленнях про ціннісні орієнтації у сфері освіти та у професійній сфері; оцінного, який виражається через особливості прояву індивідуальності, особистої та соціальної активності; функціонального, що визначається мотивацією навчальної діяльності та професійного вибору і його самостійністю; наявністю уявлень щодо життєвої перспективи; ставленням до суспільно-політичних, соціально-культурних, економічних явищ і процесів.

Виокремлення зазначених показників дозволило Бозояну М.А. визначити рівні розвитку соціальної зрілості майбутніх правоохоронців та провести диференціацію вибірки. Так, показано, що оптимальний рівень соціальної зрілості майбутніх правоохоронців відрізняє сформований несуперечливий тип ціннісних орієнтацій на отримання ґрунтовної професійної підготовки, розвиток інтелектуальних здібностей, реалістичність життєвих перспектив та самостійність у прийнятті рішень, висока готовність до майбутньої професійної діяльності, незалежність від зовнішніх впливів, високий рівень самоорганізації, самоконтролю, самовизначення, ініціативності, соціальної активності та відповідальності; наявність сталого інтересу до процесів і явищ, що відбуваються у різних сферах суспільства. Допустимий рівень соціальної зрілості майбутніх правоохоронців відрізняє домінування мотивів престижу та добробуту, що взаємопов'язано зі структурою їх ціннісних орієнтацій; невизначеність чи суперечливість життєвого вибору; знижений рівень

самоконтролю та готовності до майбутньої професійної діяльності; нестабільний рівень відповідальності та ініціативи. Критичний рівень соціальної зрілості майбутніх правоохоронців відрізняє відсутність інтересу до навчання при домінуванні мотивів обов'язку та уникнення неприємностей; спрямованість інтересів на інші (позаосвітні) сфери життєдіяльності, низький рівень самоорганізації, самоконтролю, відповідальності та соціальної активності; низька зацікавленість до суспільних подій.

За результатами теоретичного аналізу та констатувального етапу емпіричного дослідження у третьому розділі роботи «Психологічні засади та умови розвитку соціальної зрілості майбутніх правоохоронців» автором розкрито концептуальні основи та зміст психологічної програми розвитку соціальної зрілості майбутніх правоохоронців під час їх професійної підготовки; наведено результати апробації програми; здійснено аналіз психолого-педагогічних умов її ефективної реалізації.

Слід особливо відзначити розроблену Бозояном М.А. психологічну програму розвитку соціальної зрілості майбутніх правоохоронців в умовах їх професійної підготовки та проведення оцінки її ефективності. Для розробки концептуальних основ розвитку соціальної зрілості майбутніх правоохоронців виступили системний, суб'єктно-діяльнісний, контекстно-компетентнісний, аксіологічний, культурологічний, акмеологічний підходи. Запропонована автором концепція була взята за основу розробки моделі розвитку соціальної зрілості майбутніх правоохоронців, яка передбачала актуалізацію та активізацію потенціалу професійно-спрямованої діяльності з метою розвитку соціальної зрілості майбутніх правоохоронців та розглядалася як інтегративна єдність цілей, завдань, принципів, структурно-змістовних компонентів, психолого-педагогічних умов, технологій, алгоритмічних етапів, показників оцінки результатів. Для реалізації моделі дисертантом й було побудовано психологічну програму розвитку соціальної зрілості майбутніх правоохоронців в умовах їх професійної підготовки, яка базувалася на принципах націленості на перспективу, орієнтації на ціннісне ставлення до професії, діяльнісного виховання, соціальної взаємодії та включала адаптаційно-професійний, професійно-особистісний етапи і передбачала

організацію психолого-педагогічного супроводу процесу розвитку соціальної зрілості учасників із задіянням різних його тактик.

Аналіз апробації програми цілком підтвердив позитивну динаміку показників соціальної зрілості майбутніх правоохоронців за особистісно-комунікативною та професійно-поведінковою складовими цього конструкту та засвідчив на 30,8% зменшення кількості учасників програми з критичним рівнем розвитку їх соціальної зрілості і відповідне збільшення кількості учасників з допустимим рівнем розвитку їх соціальної зрілості. Крім того, з допустимого на оптимальний рівень розвитку соціальної зрілості перейшло 46,2% учасників програми.

Висновки, які робить автор, доволі чітко сформульовані та переконливі. Вони синтезують усі основні результати дослідження, засвідчують виконання поставлених завдань та досягнення мети дисертаційної роботи.

У цілому дисертація Бозояна М.А. виконана на належному науковому рівні, що підтверджує володіння здобувачем теорією досліджуваної проблеми і відповідними методами наукового пошуку. Результати дослідження пройшли достатню апробацію під час масових наукових і науково-практичних заходів різного рівня, в яких брав участь дисертант.

Наукова новизна та теоретичне значення отриманих результатів.

Обґрунтовані здобувачем результати наукового пошуку забезпечують новизну і вірогідність отриманих даних та загальних висновків дисертації і загалом не викликають сумніву. До таких результатів можна віднести розкриття автором видів (особистісна, професійна, громадянська) та критеріїв (когнітивного, діяльнісного, особистісного) соціальної зрілості майбутніх правоохоронців; визначення структурних складових (особистісно-комунікативної і професійно-поведінкової) соціальної зрілості та особливостей їх функціонування у майбутніх фахівців-правоохоронців; запропонування системи базових якостей, притаманних соціально зрілій особистості майбутнього фахівця правоохоронної галузі; виявлення показників (змістовного, оцінного, функціонального) рівнів розвитку соціальної зрілості майбутніх правоохоронців (оптимального, допустимого, критичного)

Слід відзначити й розробку дисертантом концептуальних засад і змісту психологічної програми розвитку соціальної зрілості майбутніх правоохоронців під час їх професійної підготовки, реалізовану на адаптаційно-професійному та професійно-особистісному етапах із дотриманням принципів націленості на перспективу, орієнтації на ціннісне ставлення до професії, діяльнісного виховання, соціальної взаємодії та психолого-педагогічних умов її ефективної реалізації (змістовно-цільових, організаційно-процесуальних, методико-інструментальних).

У дисертації Бозояна М.А. дістали подальшого розвитку погляди на підходи до психологічних засобів і технологій розвитку соціальної зрілості майбутніх правоохоронців в умовах їх професійної підготовки та поглиблено уявлення про змістовні психологічні параметри соціальної зрілості майбутніх правоохоронців та соціально-психологічну обумовленість функціонування структурних складових їх соціальної зрілості.

Практичне значення результатів дослідження. Одержані Бозояном М.А. результати дослідження мають вагоме практичне значення. У цьому контексті особливо слід відзначити те, що теоретично та емпірично обґрунтовані положення дисертації та методичний інструментарій сприятимуть вдосконаленню практики професійної підготовки майбутніх правоохоронців та можуть використовуватися для змістовного наповнення програм з розвитку їх соціальної зрілості та її видів (особистісної, професійної, громадянської). Апробований автором комплекс діагностики рівнів розвитку соціальної зрілості майбутніх фахівців-правоохоронців може бути використаний в освітньому процесі закладів вищої освіти, у системі підвищення кваліфікації та перепідготовки фахівців правоохорончої галузі.

Повнота викладу в наукових публікаціях, захищених за темою дисертації. Кількість та обсяг опублікованих Бозояном М.А. праць переконує у належній апробації основних положень проведеного дослідження. Основні положення й висновки дисертаційної роботи представлено у 16 публікаціях автора, з яких 8 статей у наукометричних фахових виданнях із психології (з них 1 стаття проіндексована у наукометричній базі Web of Science Core Collection), 8 публікацій – у збірниках матеріалів науково-практичних

конференцій. Аналіз змісту зазначених публікацій свідчить про достатню повноту викладу в них основних положень дисертації.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Аналіз змісту дисертації свідчить про відсутність порушень академічної доброчесності при викладенні результатів дисертаційного дослідження: усі положення дисертації, які використовує здобувач для підтвердження авторської позиції, містять посилання на відповідні джерела. Це ж підтверджують надані дисертантом відомості про перевірку рукопису дисертаційного дослідження та відсутність у тексті його дисертації академічного плагіату.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Загалом позитивно оцінюючи наукове та практичне значення здобутих автором результатів дослідження, вважаємо за доцільне висловити деякі зауваження й побажання до окремих положень дисертації.

1. Доцільним було б, на нашу думку, модель розвитку соціальної зрілості майбутніх правоохоронців розмістити не в описі програми формувального етапу дослідження, а у теоретичному розділі роботи, як результат аналітичного осмислення автором досліджуваної проблеми.

2. Вважаємо необхідним виявлення та розкриття дисертантом певних труднощів й недоліків у підготовці майбутніх правоохоронців і процесі розвитку у них соціальної зрілості, які були б враховані розробниками програм та викладачами закладів вищої освіти, котрі безпосередньо займаються підготовкою майбутніх фахівців правоохоронної галузі.

3. Віддаючи належне ґрунтовному опису концептуальних засад побудови психологічної програми розвитку соціальної зрілості майбутніх правоохоронців під час їх професійної підготовки, варто було б ширше представити розробки тренінгових занять, враховуючи їх важливий для психологічної науки зміст.

4. У тексті дисертації дещо обмежено, на наш погляд, представлено результати статистичної обробки даних. Принаймні їх можна було б навести у додатках.

Указані зауваження й побажання мають виключно дискусійний характер та не знижують теоретичної і практичної цінності проведеного дослідження,

яке є цілісним і самостійним, має безсумнівну наукову новизну, вагомі теоретичне та практичне значення.

Загальний висновок

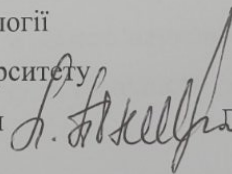
Актуальність теми, самостійність та завершеність здійсненого автором дослідження, наукова новизна та практична значущість отриманих результатів дає підстави зробити такий загальний висновок: дисертаційна робота Бозояна Миколи Амбарцумовича «Психологічні особливості розвитку соціальної зрілості майбутніх правоохоронців» відповідає галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки, спеціальності 053 Психологія та відповідає вимогам п.п. 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 341 від 21.03.2022 р. та № 502 від 19.05.2023 р.), а її автор, Бозоян Микола Амбарцумович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки зі спеціальності 053 Психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
завідувачка кафедри соціальної психології

Прикарпатського національного університету

імені Василя Стефаника МОН України

Любомира ПЛЕЦЬКА

